

Muzeylarning eng asosiy ijtimoiy vazifalari

Namangan viloyat tarixi va madaniyati davlat muzeyi San'at bo'limi

mudiri: D. To'xtaboyeva

Muzeylarning eng asosiy ijtimoiy vazifalaridan biri ilmiy tadqiqot ishidir. Juda ko'p ilmiy tadqiqot institutlaridan farqli o'laroq ravishda muzeylarning ilmiy tadqiqot ishlari o'ziga xos xususiyatlarga ega. Uning o'ziga xosligi asosan shundaki, muzeyda olib boriladigan ilmiy tadqiqotlar juda keng tarmoqli bo'lib, uz navbatida uning natijalari ko'p tarmoqlarga ta'sir etadi. Bu ilmiy tadqiqotlar biror-bir tarixiy manbani o'rganish maqsadida, shuningdek, tarixiy manbalarni yoki bir turdagi muzey predmetlarini konservatsiyalash, restavratsiya qilish, saqlash, qo'riqlash, xizmat ko'rsatish maqsadida xam bo'lishi mumkin. Tadqiqot ishlarida soxaga ko'ra deyarli barcha fanlar, jumladan pedagogika, psixologiya, sotsiologiya fanlarining ham uslublari qo'llaniladi. Muzey predmetini o'rganishga yo'naltirilgan ilmiy tadqiqot ishlarida shu predmet taaluqli bo'lgan fanlar uslublaridan foydalanilsa, shu predmetni muzeyshunoslik nuqtai nazaridan tadqiq etganda yoki umuman muzeyshunoslik tadqiqotida zarur bo'lgan tabiiy fanlardan tashqari yuqorida ta'kidlaganimizdek, pedagogika, psixologiya, sotsiologiya fanlarining uslublaridan foydalaniladi. Muzeylarning tadqiqotchilik faoliyatiga e'tibor kundan-kunga oshib bormoqda. 1968 yil Irji Neustupniy o'zining "Muzey i issledovanie" asarida muzeylarni o'ziga xos ilmiy tadqiqot instituti deb baxolagan edi. IKOM (Xalkaro Muzeylar Kengashi) - YuNESKO qoshidagi muzeylar faoliyatini koordinatsiyalashtirish bo'yicha xalqaro markaz – o'zining 1978 yilga kengashida muzeylarning tadqiqotchilik faoliyatini o'rganib, bundan buyon shu jarayonni doimiy qo'llab-quvvatlab, nazorat qilib borishni uz oldiga asosiy maqsad qilib kuygan edi.

2. Muzeyning tadqiqotchilik faoliyati asosi bo'lib, agar bu faoliyat muzey predmetini manbaviy nuqtai nazardan o'rganishga yo'naltirilgan bo'lsa, muzey fondlarida saqlanayotgan moddiy, tasviriy va yozma muzey predmetlari xizmat

qiladi. Muzeyda olib borilayotgan tadqiqot ishlarini shu nuqtai nazardan uch guruxga bo'lish mumkin: "muzey predmetlarini umumtarixiy nuqtai nazardan tadqiq etish. Muzeyda saqlanayotgan yoki muzey fondiga yangi qabul qilingan predmetlarning paydo bo'lish joyi va davri, uning muallifi hamda shu predmetdan foydalangan davr aniqlanadi. Aynan shu jixatlar predmet ya`ni tarixiy manba xaqida fikr yuritishda asos bo'lib xizmat qiladi. Chunki, tarixiy manbaning, misol uchun, yozma manbaning muallif tomonidan yozilgan davri va etib kelgan nusxaning xattotlar tomonidan ko'chirilgan davr o'rtasidagi farq, muallifning shu manbada yoritilayotgan voqealarga qanchalik daxldorligi xaqidagi ma`lumotlar shu manbaga bo'lgan ishonch darajasiga xam ta`sir qiladi. Bu misolni muzeyda saqlanayotgan barcha tarixiy manbalarga nisbatan qo'llash mumkin.

"Komplektlash jarayonida umumtarixiy tadqiqot. Muzeylarni komplektlab borish faqat muzey predmetlari kolleksiyasini to'ldirib borish uchungina emas, balki tarix fanining bunday keyingi rivojlanishi uchun xam zarurdir. Shundagina muzey ko'rgazmalari asl-nusxa muzey predmetlari bilan ta`minlab boriladi. Lekin bu boradagi eng muxim vazifa komplektlash kontseptsiyasini ishlab chiqishdir. Muzey fondini komplektlash kontseptsiyasini ishlab chiqish, ayniqsa, zamonaviy muzey predmetlarini to'plash uchun juda muximdir. Chunki bugungi kun xam ertaga tarixga aylanadi. Lekin bu bugungi kunga oid xamma narsani muzeyga qabul qilish zarur degani emas, albatta. Aynan qanday predmetlarni muzey fondiga qabul kilish zarurligi muzey fondini komplektlash kontseptsiyasida ko'rsatilgan bo'lishish shart. Komplektlash jarayonida tadqiqotchilik faoliyatida turli uslublardan foydalaniladi. Ular ichida eng muximi va ko'p samara beradigani dala tadqiqotidir. Bu uslub asosan arxeologiya, etnografiya, san`atshunoslik va boshqa bir qator fanlar yo`nalishida ko'llaniladi. Arxeologlar turli xududlarda qazilma ishlarini olib borib muzey fondlarini asl-ilmiy predmetlar bilan to'ldirib borsa, etnografiya va san`atshunoslik turli qishloqlarda xozirgi kunda xam saqlanib qolgan, tarixiy va ilmiy axamiyatga ega bo'lgan ko'plab ma`lumot va ashyolar to'plab, muzey

fondini yanada boyitishlari va o'z navbatida fan rivojiga katta xissa qo'shishlari mumkin.

"Tarixiy eksponatlarni ilmiy tayyorlash. Muzei ko'rgazmasini tashkil etish muzei faoliyatining yana muxim qirralaridan biridir. Muzei ko'rgazmasi ilmiy asosda tashkil etilishi va ko'rgazma eksponatlari joylashuvi xam tarixiy nuqtai nazardan to'g'ri bo'lmog'i kerak. Ma'lum bir mavzular bo'yicha shoshilinch ko'rgazmalar tashkil etish zarur bo'lib qolgan xollarda esa ba'zi bir maxsus eksponatlarni tez va chuqquroq o'rganish, yangi predmetlarni eksponat sifatida tayyorlash lozim bo'ladi. Shuningdek, mavzuni yaxshiroq yoritish uchun ilmiy-ko'makchi materiallar (xarita, chizma, jadval va boshqalar)ni tayyorlash xam kerak bo'ladi. Demak, tarixiy eksponatlarni ko'rgazmaga tayyorlash ham kerak bo'ladi. Demak, tarixiy eksponatlarni ko'rgazmaga tayyorlash ilmiy asosda tashkil etiladi va ma'lum bir ilmiy tadqiqotlar olib borishni talab etadi.

3. Muzei faoliyatida muzeyshunoslik tadqiqoti xam muxim ahamiyat egallaydi. Muzeyshunoslik tadqiqotiga muzei faoliyatini yanada yaxshilash, muzei predmetidan yanada samaraliroq va faolroq foydalanish, muzei predmetini saqlash va qo'riqlash ishini yaxshilash soxasidaga tadqiqotlar majmui kiradi. Muzeyshunoslik tadqiqoti quyidagi yo'nalishlarda olib boriladi:

1. Fondni muzeyshunoslik nuqtai nazaridan tadqiq etish. Bu yo'nalishda asosan muzei fondini komplektlashning umumiy konsepsiyasini ishlab chiqish, uning shakl va uslublarini aniqlash, yig'ish va saqlash ishi bo'yicha xujjatlashtirish nizomlarini ishlab chiqish, muzei predmetlarini fond bo'limlariga joylashtirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib boriladi. Bu tadqiqotlar natijasi fond ishini yanada yaxshilash, ularga predmetlarni va ilmiy ko'makchi materiallarni to'g'ri joylashtirishga olib keladi.

2. Muzei fondlarini saqlash, qo'riqlash yo'nalishidagi tadqiqotchilik. Muzei faoliyatining asosiy yo'nalishlaridan biri muzei predmetini kelgusi avlodlarga yetkazish uchun saqlash va qo'riqlashdir. Bu soxani yanada rivojlantirish doimiy izlanishlarni talab etadi. Bu borada konsevatsiyalash va qayta tiklash ishlari xam olib boriladi. Faoliyat natijasini yanada yaxshilash esa

tabiiy fanlar yutuqlaridan doimiy xabardor bo'lish va ulardan keng foydalanish, ko'plab tajribalar olib borish vazifasini qo'yadi.

3. Muzei kommunikatsiyasi yo'nalishidagi tadqiqotchilik. Bu yo'nalishdagi tadqiqotchilik o'ziga xos xususiyatlariga quyidagi guruxlarga bo'linadi:

"ko'rgazmalilik yo'nalishidagi tadqiqotlar muzei eksponati faqat ilmiy axborot berish qobiliyatiga emas, balki o'ziga xos tomoshaboplik, ko'rgazmalilik xususiyatiga xam ega bo'lishi kerak. Muzei ko'rgazmasi badiiy-me'moriy jixatdan mukammal yechimga ega bo'lishi, tomoshabin didi va saviyasi talablarga javob berilishi xam zarur. Muzei ko'rgazmasini badiiy-texnik yechimini ishlab chiqayotgan paytda tomoshabinlarning jismoniy imkoniyatlari xam xisobga olinishi xam muxim ahamiyat kasb etadi. Misol uchun eksponat joylashtirilayotgan paytda tomoshabinlarning o'rtacha bo'yi, ko'rish qobiliyati, ko'rish maydoni, maydonni yoritilish miqdori, tomoshabinlar yo'nalishi (marshruti) va boshqa jixatlar e'tibordan chetda qolmasligi shart. Aynan shu yo'nalishdagi muzei faoliyatini rivojlantirib borish bir kator tabiiy fanlar va dizeyn mutaxassislari bilan birgalikda doimiy tadqiqotlar olib borishni talab etadi.

"Muzei pedagogikasi tadqiqoti. Muzei ta'lim-tarbiyaviy jarayon xam muzei faoliyatining asosiy yunalishlaridan biridir. Bu yunalishda muzei pedagogikasi muxim o'rin tutadi. Muzei pedagogikasi tadqiqoti muzeining ta'lim-tarbiyaviy jarayonini yanada rivojlantirish, yangi uslublarni yaratish va qo'llash yo'nalishida izlanishlar olib boriladi. Faqat muzei ko'rgazmasi jarayonida pedagogik faoliyat olib borish bilan cheklanmasdan, jamiyat talabiga qarab turli uchrashuvlar, to'garaklar, ko'chma ko'rgazmalar tashkil etish va uni yuqori darajada o'tkaza olish xam muzei pedagogik faoliyati va tadqiqoti natijasidir.

"Sotsiologik tadqiqot. Muzei fondidan to'laroq, kengroq foydalanish va ularning samaradorligini yanada oshirish uchun sotsiologik tadqiqot xam zarur bo'ladi. Bu uslub aslida muzeyshunoslikda o'tgan asrning 30-yillaridan boshlab qo'llanila boshlagan. Sotsiologik tadqiqot muzei faoliyatini xalq orasida qanday

ta'sirga ega ekanligini, uni samaradorlik darajasini aniqlab beradi. Shuningdek, bu tadqiqot natijasida muzeyga asosan axolining qanday yoshdagi qismi, qatlami tashrif buyurayotganligi va ular asosan qaysi predmetlarga yoki mavzularga qiziqayotganligi ma'lum bo'ladi. Bu esa muzeyning yaqin kelajakdagi rejalarini tuzishda, uni ishini to'g'ri tashkil qilishda va zamon talablariga moslashtira olishda, raqobatbardosh bo'lishda katta ahamiyatga egadir. Sotsiologik tadqiqotlarni doimiy ravishda va keng miqyosda olib borayotgan muzeylar – o'z kelajaklarini ta'minlayotgan, muzeylarning raqobat maydonida o'z o'rinlarini mustaxkamlab borayotgan muzeylardir.

"Psixologik tadqiqot. Muzey faoliyatini o'z o'rnilarini jamiyat psixologiyasini, axoli qatlamlari psixologiyasini doimiy o'rganib, kuzatib borish va muzey ishini tashkil etishda shu o'rganish va kuzatish natijalarini xam xisobga olish muxim ahamiyatga ega. Psixologik tadqiqot natijalari muzeyning barcha bo'limlari uchun, jumladan muzey pedagogikasi, muzey ko'rgazmalarini badiiy-me'moriy jihatdan tashkil etish ishlarida xam katta yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Юренева Т.Ю. Музееведение. – Москва: Академпроект, 2003.
2. Kuryazova D.T. o'zbekistonda muzey ishi tarixi. — T.: san'at, 2010.
3. Столяров Б.А. Музейная педагогика. История, теория, практика. – М.: Высшая школа, 2004.
4. Юренева Т.Ю. Музееведение. – М.: Академпроект, 2003.
5. архив.уз